

## ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ДІАЛОГ РЕЛІГІЙ ЯК ДІАЛОГ КУЛЬТУР

У контексті культурної інтеграції України в Європейський простір особливої гостроти набуває питання про взаємовідносини різних гілок християнства та церков, що їх представляють, оскільки і в історичному розрізі це питання постає для Західної Європи, і особливо для України, як одне із найважливіших та доленосних (варто згадати Литовсько-Польський період української культури чи період Козацько-Гетьманської держави, коли боротьба за православну віру, власне, і була боротьбою за національні інтереси України та її культуру), і в філософсько-культурологічному аспекті воно постає не менш конфліктним, таким, що до сьогоднішнього дня не має чіткого вирішення.

У розгляді релігійного аспекту культурної інтеграції України в Європейський простір слід відштовхуватись від низки ключових питань, методологічною основою дослідження яких, насамперед, мають бути новації постнекласичної науки, зокрема, подолання розриву між суб'єктом і об'єктом пізнання, раціональним і ірраціональним, матеріальним і духовним, наукою і релігією. До числа таких питань мають належати наступні:

1. Інтеграцію української культури до європейської можна розглядати тільки через призму ведення діалогу між ними (тобто як діалог української культури з європейською), але ні в якому разі не як асиміляцію чи синтез культур і не як встановлення доміанти однієї культури над іншою чи як перетворення, скажімо, української національної культури в субкультуру європейської.

Українська національна культура була, є і має залишатися унікальною, самоідентичною, суверенною культурою, яка постійно взаємодіє з іншими культурами, пізнаючи їх.

Під діалогом же культур слід розуміти їх відкрите ставлення одна до одної, постійне налаштування на Іншого, яке не припускає ніякого поля боротьби, бо це їх добровільне прагнення і вміння будувати спільні цінності поза всяких компромісів.

2. Такими цінностями, а отже й засадами ведення діалогу культур можуть бути тільки абсолютні вищі цінності, яким би підпорядковувалися інтереси суспільства, держави чи культури в

її сакральному змісті. Мається на увазі, що в культурі будь-якого народу ці цінності відображені, зокрема, в її релігійних текстах, які, звісно, мають певні риси даної культури, але в силу універсальності і містичності все рівно виходять за межі даної культури.

У специфічному науковому підході це можуть бути цінності, про які говорили Е.Леруа, П.Тейяр де Шарден, В.І.Вернадський, В.С.Соловйов та ін. Але це не цінності ліберальної демократії, тобто переважно гуманізму, які характерні для європейської цивілізації і орієнтовані, насамперед, на матеріальне виробництво, цивілізаційні блага, товарні відносини тощо.

З цього також випливає, що окремо взяті соціальні, політичні чи інші цінності або інтереси якоїсь однієї країни, навіть суперрозвиненої в економічному чи технічному відношенні, не можуть визначати ціннісні пріоритети для діалогу культур. Таке привнесення в систему цінностей певної культури як її органічне утворення цінностей іншої, чужорідних щодо неї, тобто таких, що не відповідають її цінностям, може означати смерть самої культури.

3. Жодну культуру не можна розділити, “розбити” на окремі незалежні один від одного складники, бо культура, як і людина, - це особлива багаторівнева цілісна система, своєрідний шпенглерівський “живий організм”, у якому навіть незначні зміни на одному із рівнів здатні викликати зміни на всіх інших.

З цієї точки зору поділ культури на матеріальну як об’єктивовану форму людської діяльності та духовну, що постає у внутрішньому бутті людини, але відображається в зовнішньому, є умовним явищем, що лише полегшує сприйняття дійсності такою ж цілісною людиною.

Таке бачення культури як цілісного утворення означає, що в разі непорозуміння між культурами на одному з їх рівнів (політичному, економічному, релігійному та ін.) вибудовуватися діалог культур у зазначеному вище розумінні не може. Більше того, сам факт відсутності спільних ціннісних засад для діалогу різних культур може свідчити про те, що світова культура як така цілісність ще не склалася.

4. Дроблення культури, як і релігії, на окремі складові та прилаштування їх до сучасного світу є нерезультативним і навіть згубним для національної культури явищем. В умовах культурної інтеграції України має скластися повне уявлення про систему діалогу культур, в межах якої б міг повноцінно будуватися і діалог

релігій. При цьому має бути глибоко усвідомленою суть і значення для культури діалогічної зустрічі релігій на всіх їх рівнях, узгодження національних культур з догматикою, етикою та канонами християнства, що надає національній культурі християнських рис.

То чи є сьогодні діалог між релігіями як діалог між культурами України і Західної Європи в такому розумінні?

Християнство як релігія, в свою чергу, є складною багаторівневою системою, яка, має догматичну, обрядову, містичну та інші складові, які в різних християнських гілках не збігаються між собою, а на рівні релігійних інституцій перетворюються на джерело непорозуміння і боротьби.

Наприклад, Римо-Католицька Церква давно і послідовно виступає за зв’язок з православними церквами України та за розширення Європейського Союзу на схід, аргументуючи, що географічні межі Європи збігаються з ареалом традиційного поширення християнства.

Проте політика Римо-Католицької Церкви, яку вона завжди мала, та її стратегія просування на Схід вороже сприймається православним світом. У контексті питання про об’єднання церков ця проблема доходить до крайності.

Оскільки, наприклад, з боку Римо-Католицької Церкви екуменічний рух недвозначно розуміється лише як процес інтеграції всіх інших церков і громад у своє лоно, а не як діалог на рівних з іншими конфесіями, про що свідчить новий Катехізис РКЦ 1992 р. Східною ж Церквою об’єднання сприймається як її власна смерть.

Діалог релігій без боротьби унеможлиблюється і тим, що в самій Україні немає єдності між різними християнськими церквами. Православ’я в Україні розколоте на три церкви, які ворогують між собою. Взагалі сьогодні стає очевидним процес подальшого поділу церков, поява нових громад і ускладнення відносин між ними.

Важливим аргументом не на користь діалогу є і те, що в суспільній свідомості відбувається “розмивання” містичного змісту релігії, який споконвічно давав життя їй самій. Сьогодні він має не тільки другорядне значення, але стає до кінця не зрозумілим навіть представникам самої релігії.

За умов, коли в культурі втрачається сакральне значення релігії, коли церкви ведуть боротьбу за сфери впливу, виникає

небезпека того, що будь-яка сила в суспільстві, насамперед політична, отримує змогу використати релігію в своїх цілях, аж до того, щоб прикриватися нею, як маскою.

На жаль, особливістю сьогоднішнього дня і є активне використання сфери релігії політикою, здатної обирати суб'єктом діалогу культур матеріальні інтереси вузького кола людей. У цьому приховується небезпека для всього суспільства і його культури, оскільки можливою стає підміна абсолютних цінностей, запропонованих християнством, цінностями ліберальної демократії та товарних відносин, а отже, може відбутися підміна християнської ідеології якоюсь новою, на перший погляд навіть більш привабливою і справедливою, ніж християнська.

Отже, все це говорить про те, що сьогодні діалогу релігій як діалогу культур ще немає, що він ще колись має тільки відбутися. Для цього необхідно, насамперед, науковому товариству по-новому, об'єктивно і неупереджено осмислити містичні духовні основи будь-якої релігії та християнства зокрема, зрозуміти, яке значення вона має для всього суспільства, для кожної окремої людини та чому так глибоко пронизує всі культури.